

مقیاس‌های شاعرانه در شعر معاصر

دکتر احمد ذاکری، دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج
فاطمه‌ی بافقی زاده، کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی

چکیده

مقیاس‌های شاعرانه در ادب فارسی یکی از آرایه‌های زیبای ادبی و عنوانی نو مربوط به دانش بدیع است که برای نخستین بار در نشریه‌ی ادبیات دانشگاه تبریز زمستان 1384 شماره‌ی مسلسل 197 به وسیله‌ی نگارنده معرفی گردیده است. در این مقاله هدف از تحقیق، شناسایی، بررسی و تحلیل علمی مقیاس‌های شاعرانه در شعر معاصر است. پس از مطالعه‌ی آثار شاعران معاصر منتخب و گردآوری و بررسی نمونه‌ها، مشخص شد که شاعران معاصر نیز از این آرایه‌ی ادبی بهره جسته‌اند و نوآوری در ساختار و محتوای این آرایه در روزگار ما بیشتر دیده می‌شود. فراوانی این آرایه در آثار سیمین بهبهانی، حمید سبزواری، مهدی اخوان ثالث و استاد شهریار بیش از دیگر شاعران منتخب است.

کلید واژه‌ها

شعر معاصر، وابسته‌های عددی، مقیاس‌های شاعرانه، مقیاس‌های نمادین، سبک هندی

مقدمه:

یکی از زیباترین و دلنشین‌ترین بخش‌های ادبیات فارسی، شعر است. شاعران همواره کوشیده‌اند با استفاده از آرایه‌های ادبی علاوه بر جنبه‌های کلامی و مفهومی شعر، مخاطب خود را از لذت ادبی هم بهره‌مند کنند. یکی از این آرایه‌های زیبای ادبی، مقیاس شاعرانه است که در رباعی یاد شده در نعت پیامبر اکرم(ص) دو بار به چشم می‌خورد.

مقیاس‌های شاعرانه عنوانی بدیعی است که نخستین بار در ادب فارسی به وسیله‌ی نگارنده در نشریه‌ی دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز زمستان 1384، به شماره‌ی مسلسل 197 در مقاله‌ی علمی و پژوهشی با عنوان «مقیاس‌های شاعرانه» و «سبک هندی» به طور مفصل معرفی گردیده است. در آن مقاله آمده است: مقیاس‌های شاعرانه یکی از آرایه‌های زیبای ادبی است که تا کنون ناشناخته مانده و کمتر کسی به واجست آن پرداخته است. این آرایه‌ی ادبی در دستور زبان فارسی چندان مورد بررسی قرار نگرفته ولی برخی دستورنگاران متوجه آن شده و از آن با عنوان‌های وابسته‌های عددی، روشنگر، صفت شمارشی مرکب، ضمیر، رابطه‌های کلی عددی یاد کرده‌اند. (ذاکری، 1384: 109)

سابقه‌ی وجود این آرایه‌ی ادبی از آغاز شعر فارسی تا به امروز است. در مقاله‌ی یاد شده نمونه‌های بسیاری از سبک خراسانی و عراقی ارائه گردیده است ولی اوج آن را در روزگار سبک هندی اصفهانی و تا حدودی در شعر معاصر ایران باید دانست. (همان، 110)

مقیاس‌های شاعرانه

«مقیاس‌های شاعرانه در ادبیات فارسی، مقیاس‌هایی هستند که جنبه‌ی قراردادی و از پیش تعیین شده ندارند.» (همان، 116). این مقیاس‌ها مانند مقیاس‌های دستوری کلیشه‌ای و ثابت نیستند. شاعر این مقیاس‌ها را با بهره‌گیری از ذوق هنری، تخیل و عواطف خود می‌آفریند و بدون در نظر گرفتن هنجارهای عادی ذهنی و زبانی به تصویرسازی می‌پردازد تا مخاطب شعر

ولسی بی گمانم، که آن بی نظیر

(ترا ای کهن مرز و بوم دوست دارم، اخوان: 3/307)

به یک آدمی جامه، صد بیشه شیر

(سرود سپیده، سبزواری: 1/465)

می‌رفت و لوای رزم بر دوشش بود

صد سینه شرر در دل پر جوشش بود

7- مقیاس‌های تشبیهی

گاه مقیاس‌های شاعرانه با مورد قیاس خود ارتباط تشبیهی دارند و بین مقیاس و مورد قیاس تشابهی وجود دارد.

یک رستم غم! به سرنوشت سهراب

(دیوان، ج ۲، شهریار: 10/1097)

سقراط حکیم، شوکرانش در دست

آواز خوانده است

در نقی از سکوت

(فصل زمستانی، حقوقی: 1/118؛ سبدها، حقوقی: 16/78)

در بادهای تیره‌ی شرقی

قلیم شرابخانه‌ی انگورهای اشک

(از آوا تا هوای آفتاب، کسرای: 14/26)

یک خوشه زندگی است

من در میان باغی از تصویر

تا آب بود و شعر

(زوایا و مدارات، حقوقی: 4/55)

تا شعر بود و آب

تا کند سرشار شهیدی خوش هزاران بیشه‌ی کندوی یادش را،

(آخر شاهنامه، اخوان: 1/47؛ عاشقانه‌ها و کبود، اخوان: 1/72)

می‌مکید از هر گلی نوشی

8- مقیاس‌های مجازی

گاه مقیاس شاعرانه و مورد قیاس ارتباطی مجازی دارند و از طریق معنای مجازی به هم مربوط می‌شوند.

